

Volnic, trebnic, mernic și ispravnic. 1 Corinteni 15:42

București,
Piața Universității

In memoriam,
Iancu Fischer²⁷

Fișe etimologice și moment de (re)culegere pentru cuvinte nenăscute încă

Sunt cuvinte care nu s-au născut niciodată, dar există. Au umbră. Fantomele lor ne bîntuie și murdăresc spațiul dialogului. Sunt cuvinte care au lăsat în urmă doar cicatrici; le-a rămas doar săpătura în care au fost plantate, doar urma în care au crescut fără să fi dat vreodată rod. Altele au fost îngropate prea devreme. Există cuvinte care au fost transformate din îngeri de lumină în demoni. Înjurătura și blestemul sunt urări pervertite, mînjite – însoțiri ale sublimului cu ridicolul, ale frumosului cu grotescul, a dulceții limbii cu vulgarul. Granița dintre sublim și grotesc a fost subțiată și trecută prea adesea în limba noastră. *Crucea*, *candela* și *mama* au devenit muniție distrugătoare în arme care fac spume la gură. Copiii sunt nedumeriți; ce este rău cu *prostule!* și *nebunule!* din Matei 5? Dacă internezi în spitalul de psihiatrie un fiu de creștin care s-a dezbrăcat și drăcuie pe toată lumea, explicîndu-le doctorilor că așa ceva nu s-a mai întîmplat, că nu așa a fost crescut și că în casă nu s-a drăcuit, ți se rîde în nas: „E normal ca toată lumea să drăcuie”. Este internat numai pentru că s-a dezbrăcat. Urechile ne-au fost învățate cu mai multă otravă - cuvinte

²⁷ Acest articol a fost scris în același loc, în două etape, la interval de trei săptămîni și este dedicat fostului meu profesor de filologie clasică, Iancu Fisher, un om de o „boierie” steindhardiană, o finețe și un rafinament rar înfîlnite.

ucise, cuvinte fără trup, cuvinte pierdute, cuvinte de răscumpărat.

Padre Pio spunea: “În loc sa blestemi întunericul, mai bine aprinde o candelă”. Oare nu este parte din sarcina noastră, ca sare și lumină în lume, să răscumpărăm și cuvinte? Dacă există negații ale unei afirmații, atunci trebuie făcute și afirmațiile. Există cuvinte compuse cu particule privative, negative, fără ca să fi existat vreodată cuvântul pozitiv sau acela să fi dispărut prea repede, mare păcat, din limba vulgului, poate din cauza dispariției semnificatului. Pentru aceasta am pornit la cules de cuvinte care nu există sau care vor fi existat cândva, cărora le-a rămas doar umbra. Acest text este o vânătoare de umbre din care sperăm să se întruchipeze câteva dintre cuvintele mai bune. Acesta este un alt exercițiu de răsturnare în oglindă, dar într-o oarecare măsură diferit. Ne uităm pe filmul rămas în negativ, nedezvoltat pînă la capăt, al unor fotografii.

Alfa privativ și răscumpărarea negației

În prima sa epistolă către Corinteni, în capitolul 15, apostolul Pavel creează contraste pline de culoare din punct de vedere stilistic, prin felul în care pune în același context antonime create prin alfa privativ cu lexeme care nu sunt din aceeași familie semantică. Paralelismul este superb. Iată paralela:

φθορά ἀφθαρσία urmează
ἀτιμία δόξη
ἀσθένεια δυνάμις

Οὕτως καὶ ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν.
σπείρεται ἐν φθορᾷ, ἐγείρεται ἐν ἀφθαρσίᾳ·
σπείρεται ἐν ἀτιμίᾳ, ἐγείρεται ἐν δόξῃ·
σπείρεται ἐν ἀσθενείᾳ, ἐγείρεται ἐν δυνάμει·

1 Cor. 15:42 Așa este și învierea morților.
Trupul este semănat
în **putrezire**, și înviază în **neputrezire**;
este semănat în **ocară**, și înviază în **slavă**;
este semănat în **nepuțință**, și înviază în **putere**.

Primul termen, *stricăciune*,²⁸ este fără alfa privativ. Al doilea, *nesticăciunea*, este cu alfa privativ – termenul care arată spre ce vom învia. Tensiunea dintre cele două este evidentă. A doua paralelă este construită invers. De data aceasta termenul care trebuie să contrasteze cu *gloria*, termenul negativ, este construit cu alfa privativ – termen care este atestat doar la Pavel: *atimia*, necinstea, lipsa gloriei, absența a ceea ce este vrednic de cinste. În prima secvență, termenul pozitiv este creat prin alfa privativ. Primul procedeu este reluat la a treia paralelă. *Slăbiciunea*, cu alfa privativ, opusă puterii este *dynamis*. *Doxa* și *dynamis* sunt substantive de sine stătătoare, puternice pentru jocul semantic. *Afharsia* și *atimia* sunt compuse din radicali care au sens puternic, definit mai ales în perioada precreștină. Avem un joc de maestru între negație și afirmație, prin compunerea de cuvinte și folosirea radicalilor diferiți. Contextul în care Pavel își plasează termenii dă mai multă valoare nuanțelor pe care dorește să le sublinieze. *Putrezirea* alături de *semănare*, *neputrezirea* – termen obținut prin introducerea lui *alfa privativ* – lângă radicalul din care este derivat și cuvântul original. Și toate acestea lângă conceptul de *Înviere*.

Puterea imaginii este astfel amplificată și ideea putrezirii este reaşezată în mintea cititorului. Învierea funcționează ca un

²⁸ *Distrugere, coruptibilitate* (RO 8.21); înseamnă putrezirea corpului după îngropare; atât a omului, ca în contextul acesta, cât și a animalelor (2P 2.12a); în sens moral, înseamnă corupție (2P 1.4); opus vieții veșnice (GA 6.8; 2P 2.12b).

fel de laitmotiv care să semnaleze cele trei concepte *neputrezire-slavă-putere*, *aftharsia-doxa-dynamis*, așa cum verbul *a semăna* este semnal pentru *putrezire-ocară-neputință*. În mod normal, ne-am fi așteptat ca, pe toată linia paralelei, apostolul să păstreze formanții de la care a început ori, cel puțin pe prima linie a paralelei. să fie consecvent cu *alfa*. În traducerea sa, Cornilescu încearcă să arate felul în care se formează contrastul – prin particula *ne-*.

putrezire	–	ne-putrezire
ne-putință	–	putere
ocară (ne-cinstire) ²⁹	–	slavă

Așa cum se poate observa, jocul particulei în fața radicalului nu urmărește o singură linie a paralelei. De ce? Pentru că, dintre toți cei trei termeni, autorul vrea să îl evidențieze cel mai mult pe primul. De aceea face inversiunea, *neputrezire*, celelalte două avînd rol cumulativ.

Și limba română poate să îndeplinească această dificilă sarcină a jocului între adjectivul sau substantivul fără negație și forma sa cu particulă, obținîndu-se în felul acesta sensul opus. O răscumpărare a funcției lui *alfa privativ* în limba română? Dar o recuperare a cuvintelor obținute prin nașterea din cuvintele care viețuiesc demult cu negație alăturată?

²⁹ Nota noastră: am încercat să surprindem paralela creată de apostolul Pavel în limba greacă.

Astăzi am auzit trei cuvinte: *netrebnic*, *nemernic* și *neisprăvit*.

Ne-trebnicul

În Matei 25:30 găsim următorul text: “Iar pe robul acela netrebnic, aruncați-l afară unde este plînsul și scrișnirea dinților”. În context aflăm ce înseamnă cuvîntul *netrebnic* sau, cel puțin, ce însemna acum 80 de ani. Netrebnic este cel care a primit un talant și “nu s-a pus pe treabă”, n-a fost nici rob bun, nici credincios, ca ceilalți care au intrat în bucuria stăpînului după ce și-au pus talanții în negoț. Cel netrebnic este cel care nu pune în negoț talantul pentru că îi este teamă. Este viclean și leneș. Mai întîi leneș, și doar apoi viclean, în felul în care își motivează lenevia. Netrebnicul este cel care nu trebăluiește.

Dacă cineva este mișel și ticălos, nu este neapărat netrebnic. Specializarea netrebnicului este în statul degeaba, în “aflarea în treabă”, fără treabă, pentru că robul acela „se aflase în treabă”, fără să își fi făcut datoria pe care o avea față de stăpîn. Ticălosul și mișelul sunt de altă speță. Prin nelucrare, netrebnicul este izolat din neamul acela ticălos, dintre cei care sunt ticăloși, săraci, orbi și goi.

Dacă ar fi să ne gîndim la expresii antonimice, cel mai potrivit opus lui netrebnic este *omul de treabă*. Și această expresie a suportat o deplasare de sens în limba română. *Om de treabă* nu este cel harnic, cel eficient la slujbă, este doar cel *cumsecade*. Dacă ai vecini *de treabă*, nu faci clacă la lucru cu domniile lor, aceștia sunt cei care te lasă în pace, nu te supără. Sunt cei care eventual afișează o atitudine de tipul *lasă-mă să te las*.

Ne-mernicul

Din punct de vedere etimologic, netrebnicul este leneșul prin excelență, leneșul performant, omul cu iscusință și viclenie în lenevia sa, omul a cărui lene nu este programată genetic, nu este de ordin patologic, ci este voită, calculată, intenționată. *Nemernicul* poate fi netrebnic. Dacă n-a lucrat, nu poate fi legat de gloria înfăptuirilor. Nemernicul nu este un simplu *terchea-berchea*, așa cum netrebnicul nu este doar un simplu *pierde-vară*, ci fiecare dintre aceștia și-a instituționalizat starea, și-a motivat-o solid și s-a înrădăcinat în ea.

Astfel stau lucrurile și cu nemernicul. Nemernicul este cel care *nu merită*. Sinonimul acestui cuvânt este ne-meritos. Este vorba despre cel care nu merită să intre în bucuria stăpînului său, pentru că, probabil, este și netrebnic.

În sensul larg al harului nemeritat, cu toții suntem “nemernici”, fiindcă totul ni s-a dat fără merit. Nemernicul, după cum s-a arătat, poate fi netrebnic, și totuși poate fi izolat ca și concept acoperind o categorie mult mai largă. De fapt, dragostea arată nemernicia, o pune în valoare. Poate că opusul nemernicului este *omul cumsecade*. Omul *cum se cade* este așa cum se cade să fie, adică niciodată peste media acceptată/acceptabilă. Aceasta poate fi o trimitere la mediocritate. Cine definește cumsecădenia? Majoritatea. Dacă cineva este cum se cade, este cum se cade bine la ceilalți. Tînărul bogat este un om cum se cade, dar aceasta se pare că nu ajunge.

Ne-volnicul

Acest cuvânt nu mi-a răsunat astăzi în urechi. Se pare că este deja arhaism. Este închis în cronici. Dar reflecția asupra acestor cuvinte nu ar fi completă dacă nu ne-am referi și la un

alt termen, rar, pe care strada nu îl mai folosește, termen confiscat de literatură, dar încă destul de puternic.

Netrebnicul nu este nevolnic. Netrebnicul este leneș. Leneșul poate să fie lipsit de merite, drept urmare se transformă în nemernic. Dar există o specie, nu nouă, pe care atât duhovnicii, cât și psihologii o atestă: nevolnicul.

Nevolnicul este cel care nici măcar nu mai nu voiește – boală de care va fi suferit, înainte de vindecare, slăbănogul din capitolul cinci al Evangheliei după Ioan.

Θέλεις ὑγιῆς γενέσθαι;
“Vrei să te(mai) faci sănătos?”³⁰

Problema slăbănogului era, probabil, că nu se mai putea ridica din propria condiție. Se obișnuise ca nebunul cu spitalul, ca micul infractor cu pușcăria. Ce întrebare este aceasta pentru un om care zace de atîta vreme venită din partea unui vindecător? Bătaie de joc? Nu! ci vindecarea de nevolnicie.

Nevolnicul nu este handicapatul în sens fizic, vizibil, este cel cu handicap de voință. Nevolnic este cel care face promisiuni că se va schimba începînd de mîine. Suferă de sindromul alcoolicului care următoarea zi o ia de la capăt.

Nevolnicul este și netrebnic. “Nu poate a voi” și se împietrește în nemișcare. Nevolnicul nici măcar rău voitor nu poate fi.

Ne-isprăvitul

Traducerea neinspirată a titlului romanului lui Giovanni Papini în românește este *Un om sfîrșit*.³¹ De fapt, în original,

³⁰ Ioan 5:6

titlul este *Un uomo finito*,³² adică un om săvârșit, terminat, isprăvit. Vorbim despre un om isprăvit, nu terminat de ani și oboseală, ci săvârșit în creștere pentru a deveni bun-ispravnic. Ne-isprăvitul poate fi ne-ucenicitul, ne-educatul, ne-îndrumatul, imaturul. Isprăvnicia este garanție a responsabilității pe care cel care este găsit ne-isprăvit nu și-o poate asuma. În Epistola către Efeseni, în capitolul patru, găsim felul în care apostolul Pavel înțelege isprăvirea.

11 Și El a dat pe unii apostoli; pe alții, prooroci; pe alții, evangheliști; pe alții, păstori și învățători, 12 pentru desăvârșirea sfinților, în vederea lucrării de slujire, pentru zidirea trupului lui Cristos, pînă vom ajunge cu toți la unirea credinței și a cunoștinței Fiului lui Dumnezeu, la starea de om mare, la înălțimea staturii plinătății lui Cristos.

καὶ αὐτὸς ἔδωκεν τοὺς μὲν ἀποστόλους, τοὺς δὲ προφήτας,
τοὺς δὲ εὐαγγελιστάς, τοὺς δὲ ποιμένας καὶ διδασκάλους,
12 πρὸς τὸν καταρτισμὸν τῶν ἁγίων εἰς ἔργον διακονίας,
εἰς οἰκοδομὴν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ,
13 μέχρι καταστήσωμεν οἱ πάντες εἰς τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως
καὶ τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, εἰς ἄνδρα τέλειον,
εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ,

Doi dintre termenii folosiți aici vorbesc despre completitudine în sens aristotelic: *teleion* și *pleroma*. Aceștia sunt traduși de Cornilescu prin *starea de om mare, plinătatea lui Cristos*. Și unul și altul vorbesc despre lucrurile întregi, cărora nu le lipsește nimic, care sunt în măsură întreagă. *Teleios* mai este atestat, pe lângă textele apostolului Pavel, la apostolul Iacov, unde acesta vorbește de legea desăvârșită, de

³¹ Cartea a apărut în 1969, Biblioteca pentru literatură universală, București, în traducerea lui Ștefan Augustin Doinaș, și în 1931, în traducerea lui G. Călinescu, Cultura Națională, București.

³² **Giovanni Papini**, *Un uomo finito*, Ponte alle Grazie, Scrittori Italiani, 1994

darurile desăvârșite care vin de la Tatăl luminilor sau despre lucrarea desăvârșită a răbdării și în Matei 5: 48, unde ni se spune să fim desăvârșiți, isprăviți, după cum Tatăl nostru este isprăvit. Termenul mai apare și în Matei 19:19 unde, pentru a fi desăvârșit, tînărul bogat trebuie să își dea averea.

Poate acest ultim sens, al handicapului aparent minor care ne transformă în neisprăviți, este sensul cel mai apropiat spre care ne putem îndrepta. În ochii săi, tînărul bogat nu este nici nemernic, nici netrebnic, nici nevolnic, dar în ochii lui Cristos el este neisprăvit. Petru, cel care trădează, este un neisprăvit. Toți ucenicii, pînă la Cincizecime, sunt neisprăviți, deși sunt *de treabă* și *cum se cade*.

Neisprăvitul este cel care nu poate face nici o ispravă, este opusul lui *om de ispravă*. *Neisprăvitul* poate fi și *nevolnic*, și dacă nu poate voi, este și *netrebnic*; nu lucrează și este și *nemernic*; nu merită să fie pus peste mai multe cetăți? nu merită cinstea stăpînului său? Este *neispravnic*. Mîntuitorul nu îi cere tînărului bogat să fie perfect, doar să meargă spre isprăvire. Nu îi cere să fie săvîrșit, doar să umble pe calea desăvîrșirii.

Patru fețe ale negației

Toți aceste tipuri de persoane desemnate prin aceste cuvinte sunt, de fapt, una singură care întruchipează natura umană neisprăvită prin intervenția harului, nemernică de bunătatea lui Dumnezeu, netrebnică și nevolnică în binele pe care vrea să îl facă sau faptele bune pregătite să se umble în ele. Un Ianus cu patru fețe.

De fapt acestea pot fi socotite și faze ale aceleași căderi spirituale sau faze ale aceluiași drum de ucenicire.

Nevolnicul devine netrebnic. Netrebnicul nu se învrednicește și este nemernic. Nemernicul nu poate fi pus